

Jonas Axelsson, Jan Ch. Karlsson og Egil J. Skorstad:
Collective Mobilization in Changing Conditions. Worker Collectivity in a Turbulent Age

Springer, 2019, 207 sider

ISBN: 9783030191894

Isak Lekve

Sosiolog og utreder i *De Facto, Stipendiat, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen*

Isak.Lekve@uib.no

I fjor vår deltok jeg i undervisningen i arbeidssosiologi ved Universitetet i Stavanger, med ansvar for å sette inn pensum og drøfte problemstillinger som er typisk for norsk arbeidsliv og arbeidssosiologi. Den første teksten jeg fant frem til, var et utdrag fra Sverre Lysgaards *Arbeiderkollektivet*, denne nesten 60 år gamle boken er etter min mening fremdeles såpass god og unik i både norsk og internasjonal arbeidssosiologi, at det ville vært utenkelig for meg å skulle ha et slikt kurs på norsk uten utdrag fra denne klassikeren.

I denne vurderingen er jeg ikke alene. Også på blant annet UiB, UiO og NTNU står boken hyppig på pensumlistene – slik den har gjort i omtrent hele den tiden som er gått siden boken ble gitt ut – noe som har gitt de fleste sosiologer utdannet i Norge god kjennskap til den. Denne kjennskapen står imidlertid i sterk kontrast til den nesten ukjente statusen den har i internasjonal sosiologi. Faktisk skrev Olav Korsnes i begrunnelsen da *Arbeiderkollektivet* ble tatt opp i norsk sosiologisk kanon, at om boken hadde vært skrevet på engelsk, ville den kanskje vært en internasjonal standardreferanse.

Nettopp denne tanken, at boken *kunne* vært en internasjonal standardreferanse og dermed fortjener et internasjonalt publikum, ligger bak når Jonas Axelsson, Jan Ch. Karlsson og Egil J. Skorstad nå har skrevet en engelskspråklig innføringsbok om *Arbeiderkollektivet*. Forfatterne nøyer seg imidlertid ikke med å presentere Lysgaards teori for et engelskspråklig publikum. De anerkjenner at årene som har gått gjør det nødvendig både å fortelle den oppdaterte historien om kollektivet på fabrikken M. Peterson & Søn i Moss, men også å oppdatere selve teorien om *Arbeiderkollektivet* for en ny tid og for å løse konsistensproblemer som er oppstått i lignende studier siden.

Dette gir boken en todeling. Første del omhandler selve teorien om *Arbeiderkollektivet* skrevet for et internasjonalt publikum (kap. 2), og inneholder dermed også sammenligninger med utvalgte teorier som er mer kjente for et slikt publikum (kap. 3). Samtidig presenteres her også historien om cellulosefabrikken i den tiden som er gått (kap. 4).

Andre del søker så å videreutvikle Lysgaards teori og løse noen problemer med denne. Her utvikles først en teori om det menneskelige system (kap. 5). Dette nevnes hos Lysgaard, men det er der både uklart og inkonsistent hva som menes. Videre velger forfatterne å splitte det «teknisk-økonomiske» system i to nye systemer – et teknisk (kap. 6) og et økonomisk (kap. 7). Her får det økonomiske system hovedsakelig den plassen Lysgaard gir hele det teknisk-økonomiske system, mens det tekniske får mer av en mellomstilling – noe som også muliggjør infiltrering av dette og allianser mellom ansatte i det tekniske system og arbeiderne i selve kollektivet. Dette følges så opp av en avslutning (kap. 8) som legger frem hele den nå oppdaterte teorien om arbeiderkollektivet.

Etter mitt syn er dette en prisverdig bok av flere grunner. Som jeg nevnte innledningsvis, så deler jeg forfatternes engasjement for kvaliteten i Lysgaards teori – og er veldig glad for at denne nå får en systematisk presentasjon på engelsk som forhåpentligvis når et bredere, internasjonalt publikum. Selve presentasjonen av teorien i kapittel 2 er også eksemplarisk. Arbeiderkollektivet oppstår som kjent som en buffer mot det teknisk/økonomiske system fordi dette er ensidig, umettelig og ubønhørlig, mens mennesker er mangesidige, begrensede og tryggetssøkende. Dette kan, ifølge Lysgaard, skje når de riktige betingelsene – nærhetsbetingelser, likhetsbetingelser og problembetingelser – er til stede, og bidrar til å beskytte arbeiderne mot det teknisk/økonomiske system. Samtidig er ikke arbeiderkollektivet bare noe positivt og frigjørende for arbeiderne – arbeiderkollektivet har sin egen logikk, et eget system, med egne krav til normer og underordning ovenfor arbeiderne. Etter etableringen av kollektivet, opprettholdes det av interaksjonsprosesser, identifiseringsprosesser og problemtolkningsprosesser hvor det teknisk/økonomiske system og kollektivsystemet sammenstøter med hverandre, og hvor endringer i de tre betingelsene også vil gi endrede utfall av prosessene og altså styrke eller svekke kollektivet.

Drøftingene av hvordan teorien om arbeiderkollektivet forholder seg til andre teorier (kap. 3) er interessante og lærerike. Men min første tanke da jeg så utvalget av teorier i sammenligningen, var at jeg gjerne skulle hatt flere slike. Særlig kommentarer om forholdet til *revitaliseringstradisjonen* innen fagforeningsstudier, og da spesielt Rick Fantasia's moderne klassiker *Cultures of Solidarity*. I en kjent passasje i innledningen skriver Fantasia om motstanden ved Vauxhalls bilfabrikk i Luton som eksploderte tilsynelatende spontant like etter at John Goldthorpe og hans medforskere i Affluent Worker-studien gjorde en survey-undersøkelse ved fabrikk uten å finne spor av motstand. Fantasia's poeng er at det eksisterer en særegen kjemi og solidaritet mellom arbeiderne som ikke så lett lar seg gripe av mer overfladiske metoder, men som likevel ligger latent – kanskje som et arbeiderkollektiv?

Det er likevel åpenbart at forfatterne ikke kan ta for seg alt, og det er rimelig meningsløst å skulle kritisere en bok for hva den *ikke er* i stedet for hva den *er*. Men flere sammenligninger ville i hvert fall jeg ha satt pris på, noe som selvsagt er et kompliment til de tre sammenligningene som er her. Disse er lærerike på mange nivåer, og gir ny innsikt både i Lysgaards egen teori, men også om teori og teoretisering mer generelt. Kapittelet er ellers skrevet i en veldig muntlig, kameratslig tone og er faktisk også til tider ganske morsomt, noe som fungerte godt i hvert fall for denne leseren.

Kapittel 4 er etter mitt syn likevel det mest spennende i hele boken. Her blir nemlig historien til både fabrikk og kollektivet oppdatert liketil vår egen tid, samt nedleggelsen i 2012. Dette baserer seg særlig på arbeid av Egil Skorstad, som også i tidligere bøker har vendt tilbake til fabrikk og kollektivet og studert dets utvikling. Kort sagt blir fortellingen delt i tre som også speiler mer generelle samfunnsendringer: Lysgaards eget kollektiv fra 50-årene, det kollektivet Skorstad fant i sin studie ved inngangen til 80-årene og kollektivet ved starten av 2000-tallet. På 80-tallet finner Skorstad at kollektivet er klart svekket i forhold til Lys-

gaards beskrivelse. Dette forklares gjennom slikt som ny teknologi, automatisering og bedre arbeidsbetingelser som reduserer den opplevde avstanden mellom nivåene i bedriften – men også samarbeidsforsøkene og arbeidsmiljøloven blir trukket frem som sentrale årsaker til kollektivets svekkelse. Både arbeiderne og ledelsen ble tvunget til å lytte og forholde seg til motpartens syn. Slik blir fremveksten av «den norske modellen» noe som i seg selv svekker arbeiderkollektivet!

Dette endrer seg imidlertid ved inngangen til 90-tallet ettersom ny teknologi krever en ny kvalifikasjonsordning – og denne blir i stor grad utformet av arbeiderne selv som dermed tar tilbake en del av kontrollen, og ga dem selvtilit overfor de overordnede. I tillegg fikk fabrikkens nye eiere i 2006 som kraftig reduserte medbestemmelsen og gikk fra indirekte til direkte kontroll. Dette skapte mye misnøye, og forskjøv igjen de tre prosessene som opprettholder kollektivet i arbeiderkollektivets retning. Arbeiderkollektivet ble altså styrket mot slutten av fabrikkens levetid – og det måtte, som de tre forfatterne poetisk skriver (side 107), nedleggelse av fabrikkens selv for å drepe arbeiderkollektivet.

Utviklingen av kvalifikasjonssystemet på nittitallet rettferdiggjør den splittelsen av det teknisk/økonomiske system i et teknisk og et økonomisk system, som behandles i kapitlene 6 og 7. De endrede kvalifikasjonene til arbeiderne og kontrollen over kvalifikasjonssystemet, legger grunnlaget for en utvidelse av «vi»-et i kollektivet, til å også inkludere de teknisk ansatte i det tekniske system. Slik utvides bedriftens tre systemer til fire for en oppdatert teori om arbeiderkollektivet.

Jeg sitter likevel igjen med en del spørsmål, som en oppdatert teori gjerne kunne drøftet mer inngående. Særlig gjelder dette forholdet til fagforeninger. Dette har alltid vært et vanskelig tema i teorien om arbeiderkollektivet. Kollektivet er tross alt uformelt og spontant oppstått i opposisjon mot det teknisk-økonomiske system – fagforeningene er formelle og noen ganger i opposisjon, men andre ganger støttespillere til ledelsens planer. Samtidig som det er klart at etableringen av et kollektiv med de normer, solidaritet og samhold det innebærer, sannsynliggjør at fagforeningen vil kunne gjennomføre slikt som en vellykket streik.

Arbeiderkollektivet og fagforeningen er altså både delvis i opposisjon til hverandre, men også tett sammenvevd. Hvordan? Når boken i tillegg på slutten etablerer de fire systemene mot Lysgaards tre (gjennom å skille det teknisk/økonomiske i to), og peker på de fire rollene personene tar på seg innfor de fire, så skulle det vært interessant å se hvordan fagforeningen spiller inn. Ettersom den ikke er det samme som arbeiderkollektivet, må en nesten anta at den inneholder en annen rolle, og kanskje også et annet system? Dette burde i det minste vært kommentert bedre, etter mitt skjønn.

Likevel, for et norsk publikum, så ligger verdien i *Collective Mobilization in Changing Conditions* først og fremst i hvor vellykket den er i å presentere den videre historien om arbeiderkollektivet, og i hvorvidt lesere av Lysgaard opplever at teorien ikke lengre passer til terrenget. I så fall har Skorstad & Co noen løsningsforslag som fremstår troverdige for denne leseren. Vurdert slik, er dette en god bok. For et internasjonalt publikum derimot, er dette endelig en presentasjon av en fremdeles enestående teori – og dermed også en enestående bok som det bare er å håpe at vil bli lest, diskutert og kritisert – og utviklet.